

BISERICA ȘI ȘCOALA

REVISTA OFICIALA A EPISCOPIEI ARADULUI

Redacția și Administrația
ARAD, STR. EMINESCU 18

APARE DUMINECA
Redactor: Pr. Ilarion V. Felea

ABONAMENTUL:
Pentru particulari pe an 1000 lei.

ZECE ANI DELA MOARTEA EPISCOPULUI DR. GRIGORIE GH. COMȘA

Moartea năpraznică a Episcopului Grigorie Gh. Comșa a cutremurat tot Aradul și a impresionat adânc toată suflarea românească. Se părea că dela temelia neamului românesc s'a rostogolit o stâncă uriașă, a cărei prăbușire a înfiorat codrii, isvoarele, văile și adâncurile. Cu inima sfâșiată de durere, am urmărit ceas cu ceas, și clipă de clipă, lupta dramatică pe care a dat-o vreme de zece zile, acest mare ierarh, cu implacabilul dușman al vieții, care își infipsea ghiara teribilă în corpul său voinic și frumos. — L'am pierdut înainte cu zece ani, la vârsta abia de 46 primăveri, când își făcea ascensiunea în mod vertiginos pe scara vrednicilor și când, prin inteligența și cultura sa vastă și complexă, predomina întreaga viață intelectuală din Crișana și Banat. Moartea a despoiat Biserica și neamul românesc de-o energie în plină desfășurare și de un spirit dinamic și fecund, atât cu graiul cât și cu condeiul.

Fără îndoială, Episcopul Grigorie, a fost un pom nobil și fertil, în care Dumnezeu a altoit harul divin.

Mare propovăduitor al activismului ortodox, predicator neobosit, scriitor inepușabil, o voință în vecinică văpaie și un vulcan în clocot neconținut. Era întruchiparea nobleței și a energiei și mai cu seamă, a râvnei sfinte pentru triumful Bisericii românești.

Mâna lui caldă și fină, privirea lui blândă, cuvântul său atrăgător, cucereau dela început, cu deosebire pe cei ce dincolo de acest farmec, descopereau în Episcopul Grigorie puternica forță a vieții lui spirituale. Sufllet larg, cu multă senzibilitate artistică, recepționa cel mai îndepărtat susur al vremurilor noastre de glorie. Adâncit nopți întregi în hrisoave, asculta glasul tainic ce-l desprindea din documentele vechi, din crucițe de lemn, și din mormintele părăsite.

Ogorul cel mai drag al vieții sale a fost amvonul și condeiul. Trăia în Episcopul Grigorie, ca într'un cristal magnific, însuși poporul român, cu toate calitățile sale specifice. El se incredea orbește în forța vitală ascunsă în suflletul colectiv al neamului său. La el totul se încopcia într'un centru fix și într'un punct dinamic: Hristos, Biserica și neamul românesc. Hristos este axa universului, caleidoscopul istoriei și al mântuirii noastre.

În predicile sale Episcopul Grigorie se avânta până la înălțimile insondabile ale misterele cerești. Cu figura sa impunătoare, cu verva sa oratorică, cu vocea sa superbă și cu mâna ridicată în sus, glăsuia ca un profet din veacuri agitate, mișcând talazurile sufletelor în valuri vibrante. Fără șovăire, fără meșteșug, vorba lui tumultoasă cădea greu, ca o stâncă din codri, înfiorând adâncurile și trezind ecoul veacurilor apuse. Creștinismul lui avea un caracter pronunțat social, căci el nu se considera numai Episcopul eparhiei sale, ci părintele întregii societăți, care trebuie altoită în duhul Mântuitorului Hristos.

Înainte de a vibra mereu scurtîimea vieții și coroana triumfului. De dragul idealului național-creștin el se cheltuia în fiecare clipă a vieții sale, cu un fanatism incomparabil. Tot sbuciumul, toată frământarea acestui pasionat stâlp al patriei, aici la frontiera de vest, era aceea a unui logician mistic, care se consuma pentru triumful principiilor în cari credea.

Voința lui era să se dea poporului român mană cerească curată și sănătoasă. Și el fa dat din belșug și cu prisosință. În curs de zece ani a cutreerat eparhia, pe atunci vastă, în lung și lat, dela Hălmațiu până sub Lugoj, și dela Săvârșin până aproape de Seghedinul unguresc, aruncând semința curată

a evangheliei în toate orașele, satele și cătunele de pe aceste mândre plaiuri.

În patria noastră, Episcopul Grigorie, a fost considerat ca Episcop misionar modern. Ca atare a organizat în Arad cel dintâi congres al preoților misionari români. A inițiat și alte congrese de genul acesta, în cari a activat cu mult elan și cu multă competență. — Prin grai viu s'a adresat contemporanilor, dar simțea că are multe de spus și pentru generațiile viitoare. A tipărit una sută de lucrări dintre cari lucrarea „Tineretul României” a fost premiată de Academia Română. În scrisul Episcopului Grigorie, plin de psihologie înțeleaptă, își află multă lume odihnă sufletească și înseninarea minții. Sub orice aspect al vieții sale: în faptă, în scris și în vorbe, era cel mai convins democrat. În cărțile lui se frământă toată drama: religioasă, politică, istorică și socială a celor năpăstuiți. El spunea mereu că imperativul național al justiției ne cere, ca să purtăm povara celor lipsiți și năcăjiți.

Din straja dimineții, până noaptea târziu, muncea cu zor. Era colaborator la foarte revistele mai de seamă din România și chiar la unele din străinătate. Pentru vredniciile sale, a fost ales membru de onoare al Academiei Române și era bine apreciat de cercurile conducătoare din București. La o recepție dela prefectura Aradului cu prilejul unei vizite regale, regretatul Iorga ia spus că în Biserica românească îl așteaptă o ascensiune cu și mai mare prestanță.

Barca eparhiei Aradului a cărmuit-o cu multă vrednicie, pe vremea închegării vieții noastre naționale și bisericești din toate provinciile românești, într'un complex mareț și indisolubil. Sufletul său pururea activ, l-a încopciat dela început cu destinele orașului Arad și cu ale eparhiei noastre, identificându-se întru toate cu vlădiciei noștri postelnici și cu luceferei Aradului. Trăia în legătură cu cei de demult; părea că le-a moștenit și duhul și caracterul de esență arădan. El spunea mereu că menirea lui este, să poarte înainte făclia acelui idealism robust și jertfitor, care a făcut din Arad cea mai puternică fortăreață a spiritului românesc.

Viața pământească a Episcopului Grigorie a fost austeră. A trăit ca un călugăr modest, acela care și-a risipit comorile sufletești ca un mare mecenat. Casa lui era larg deschisă pentru toată lumea. Câte năcazuri aduse de oameni cu fruntea cuprinsă de neliniște și câte confidențe grele de purtat, nu s'au descărcat în biroul său dela Episcopie, unde Episcopul

Grigorie primea, mângăia și ajuta cu multă bună voință, mai cu seamă pe crainicii adevăraților coborâte din Cer!

Totuși Episcopul Grigorie, decedat înainte cu zece ani, trăește și va trăi mereu în sufletele celor ce l'au cunoscut. El a biruit moartea și aceasta biruință își urmează cursul înainte. Vor trece anii și se vor măcina la moara vremii decenii după decenii, și Episcopul Grigorie va crește mereu în amintirea recunoscătoare a Bisericii și a neamului românesc, pe cari le-a slugit cu atâta credință, cu atâta elan și cu atâta dragoste.

Biserica, Școala și Istoria, îl vor da exemplu de apostolie sfântă și de abnegație rară.

Astfel, vremea țese din fire de lumină, icoana măreață a vrednicului Episcop Grigorie. Noi, cari am trăit și muncit împreună cu el, cari ne-am bucurat de prietenia lui, cari am cunoscut viața lui agitată și curățenia vieții lui morale, avem certitudinea că, în momentul în care s'a închis lespedeza mormântului asupra Episcopului Grigorie, pentru el s'au deschis larg porțile istoriei.

Când la un deceniu dela trecerea lui din viața vremelnică, îi aducem tributul nostru de stimă, admirație și omagiu emoționat, un glas tainic, ce coboară din azurul ceriului, ne șoptește că un reflex din flăcăra sfântă a Provedinței divine, a sălășluit în sufletul mare și curat al nemuritorului Episcop Dr. Grigorie Gh. Comșa.

Protopop: S. STANA

Reabilitarea omului prin credință

Cineva a spus despre om că este însăși întruchiparea neputinței și a răutății. Desigur că teoria aceasta este în cea mai mare parte exagerată, iar cel ce a susținut-o nu a căutat prea mult să vadă lucrurile și realitățile în adevărata lor postură.

Omul nu este nici neputincios, nici rău. Dimpotrivă s'ar putea afirma că omul este bun. Cel puțin așa a fost zămislit, pentru a fi bun și a face ceea ce este bine. Dacă în decursul vieții sale pământene omul se lapădă și de voință și de bună-tate, vina nu o poartă nimeni, decât tot el. Pentru că omul nu caută — în acest caz — să urmeze calea pe care a fost îndrumat de Creatorul său, ci se îndepărtează, poate voit, ori poate din indiferență, pe un drum potrivit înaltelor principii ale adevărului și binelui suprem.

Și cu toate acestea, cine a spus despre om că este neputincios nu a afirmat un neadevăr. E ade-

vărat că omul este un neputincios, dar numai în măsură, în care el nu poate să descopere și să priceapă înțelesul revelațiilor adevărului, dreptății și binelui. În acest caz, neputința omenească nu este de ordin fizic, ci mai mult o neputință morală, ceea ce înseamnă absența unei vieți interioare bine definite și tot odată absența unui îndreptar de viață, care să conducă pe om la o țință ce se ridică mai sus decât strâmtul orizont al lucrurilor pământești.

Totuși, omul dorește și caută să se ridice deasupra celor așa de înguste lucruri pământești. El vrea cu orice preț să se ridice tot mai sus, tot mai aproape de perfecțiune, în care vede fericirea.

În goana aceasta după fericire, omul nesocotește câteodată cele mai elementare cunoștințe despre adevăr și dreptate. Uită deasemenea, că alături de el, spre aceleași orizonturi, aleargă mulțimea de semeni ai săi, cari așteaptă să se vadă împăcați cu cele cerești și să guste din fericire.

Și astfel nesocotind totul, omul a decăzut tot mai mult. Voind să se ridice spre lumină, omul a alunecat spre întunericul înfricoșetor al morții. Voind să ajungă la fericire, omul a căzut în durere, în suferință.

Ceea ce l-a făcut pe om să decadă și să ajungă în întunericul neputinței, a fost absența credinței. Omul nu a încercat niciodată ca prin credință să-și găsească fericirea, ci dimpotrivă a căutat să câștige dreptul la fericire prin forță, prin brutalitate, prin puterea sa proprie.

De aci încolo, omul a devenit un neputincios. Pentru că oricât ar încerca el să forțeze și să schimbe mersul adevărat al lucrurilor, nu poate. Dumnezeu l-a înzestrat pe om cu putere și cu rațiune. Dar i-a dat și aibă și inimă. Și dacă puterea și rațiunea încearcă să lucreze fără inimă, lucrul este mort.

Cât de însemnată este credința în viața omului se poate vedea din toate acțiunile mari ce s'au întreprins vreodată și cari nu s'au putut realiza decât atunci când cel ce le-a întreprins a avut credința fermă în biruința binelui.

„Toate sunt cu putință celui ce crede” zice sfântul evanghelist Marcu. Numai prin credință va putea omul să ajungă acolo unde se sbate să ajungă.

Iată cum se cere ca la începutul tuturor lucrurilor să domnească credința. Dar credința implică iubire și mai cere și nădejde. Dacă omul ar ști să iubească și să nădăjduiască, nu ar mai trebui să fie atâta neputință și răutate.

Pentru a se ridica din neputință pentru a se reabilita, omul are nevoie de credință. Viața adevărată, viața cerească este condiționată de credință. Altfel omul va rămâne un mort. Numai atunci când cineva crede poate să vieze întru dreptate, pentru că „dreptul din credință va fi viu” (Rom. 1, 17).

Restabilind credința cea adevărată, credința

în Mântuitorul nostru Iisus Hristos, omul se va putea reabilita și va putea să vieze. Având credința în Iisus Hristos, omul va putea să facă tot ceea ce până acum nu a putut să facă.

Dar mai ales, omul va învăța să iubească pe semenul său și să facă binele, ca astfel să dobândească fericirea cea de dincolo de moarte, fericirea eternă.

Diacon Mircea Emandi

Dumnezeu,

problema inevitabilă până și a necredincioșilor

III

S'o vedem acum grija aceasta de Dumnezeu, pe care o tăgăduesc unii, și la alt soi de oameni. La aceia cari nu caută s'o stârpească în ei, ci sincer de tot: vreau să-l aflu pe Dumnezeu ori cum ar fi, așa cum zicea acel general atenian, Alcibiade, către Socrate: „O! de ar veni în fine. O! de nu ar întârzia. O! de ar veni să împrăștie întunecimea! Oricine ar fi acela, eu îi voi urma bucuros, numai să mă facă mai bun”.¹⁾

Tolstoi descrie căutarea lui după Dumnezeu așa: „Întrebarea care la cincizeci de ani mă ducea la sinucidere, era dintre cele mai simple; ea zace în sufletul oricărui om, dela copilul nerod și până la cel mai cuminte bătrân; fără întrebarea aceasta, viața e cu neputință, așa după cum însumi am experimentat... Ce va ieși din ceea ce fac astăzi? din ceea ce fac mâine? Ce va ieși din întreaga mea viață?... Are vreun înțeles care să nu fie zădărnicit de moartea care nu se poate înlătura? În tot decursul aceluia an, inima mea lăncezea într-o dureroasă neliniște. Simțământul acesta nu-l pot numi altfel decât căutarea după Dumnezeu”.²⁾

Nu mult după aceasta l-a și găsit; fiindcă „atunci când simțim că ne lipsește Dumnezeu, e semn, că-i aproape de tot”.³⁾

Un alt căutător după Dumnezeu, scriitorul Jaque Rivière, scria către Paul Claudel: „Iată-mă: douăzeci de ani, ca toată lumea, fără vreo fericire sau nenorocire mai deosebită, decât doar aceea a unei neliniști, a unei neliniști îngrozitoare, care stăruie în mine de când mă știu... Pacea. Ah! Dumnezeul acesta ași vrea să-l simt de față, aci, aproape, puternic și adevărat, spre a nu mai fi silit să-l caut și să cuget la fericire... Pacea! dați-mi pacea, răspunsul și pacea”.⁴⁾

Așa cum grăia și Vlahuță al nostru despre frământarea aceasta:

¹⁾ Plato: Nic. II, 22.

²⁾ W. James: *Lé variétés de l'expérience religieuse*.

³⁾ P. Bourget: *Le sens de la mort*.

⁴⁾ Jaque Rivière et Paul Claudel: *Correspondance*.

„Pe-o prăpastie mă leagăn
Atârnat de un fir de păr.
Mintea mea se sbate încă
Între vis și adevăr.“⁵⁾

De ce, luceafăr, te-afunzi în zare,
Mă lași în urmă tot mai departe,
Pe câmp de ape — fără cărare?
Unde-s acele limanuri sfinte,
Chinul amaric să mi-l omoare?...“⁶⁾

„Credința în Dumnezeu e înăscută în mine“ zicea
Alfred de Musset.⁷⁾

Da, fiindcă scrie un alt vestit stihitor :

„Pe când nu era moarte, nimic nemuritor :
Nici sâmburul lumii de viață dătător,
Nu era azi, nici mâine, nici eri, nici totdeauna.

Pe-atunci erai Tu, singur, încât măntreb în
[sine-mi :

Au cine-i zeul, cărui plecăm a noastre inimi? “⁸⁾

Anatole France atribuia Leuconoé stări cari vor
fi fost și ale lui : „Singură, din adâncul strămtorării,
tinzându-și în spre cer sufletul și mâinile fierbinți,
căuta în aerul serit desmierdarea spiritelor mai iubi-
toare și zei mai omenoși.“⁹⁾

M. Arland : „Pentru un pic de siguranță, ași da
totul. Caut liniștea în afară de mine și găsesse som-
nul ; dacă o caut în mine, nu dau decât de năzuinți
fără de număr. Turburarea aceasta e însuși sâmbu-
rele vieții, sâmbure care există în fiecare om, deși
fiecare urea să-l înăbușe.“¹⁰⁾

Franz de Champagny, primind în Academie pe
pozitivistul Littré îi spunea în discursul de recepție :
„Știința care se mărginește numai la elementul mate-
rial, știința aceea seacă, care studiază faptele fără să
urce la cauza ultimă, nu va fi în stare niciodată să
mulțumească omenirea. Ii trebuie omului o altă de-
prindere și o altă îndestulare pentru mintea sa ; alte
mângăeri pentru viața sa, altele pentru durerile sale,
alte flori pentru a cinsti mormintele părinților
și alte cântări spre a le cânta copilașilor din
leagăm“.

Dacă nu pornești în căutarea lui Dumnezeu,
dacă nu mai ai lipsă și de altceva în afară de „bul-
gărul de pământ, de gunoi, de vacă, de bani, de mân-
care“, să ști că în curând ai să ajungi grosolan și
rău ; așa cum o descrie starea aceasta Aug. Cochin
în „Satul fără Dumnezeu“. Dacă nu cauți împără-
ția lui Dumnezeu și celelalte toate vi se vor lua.

Pr. Gh. Perva

⁵⁾ Vlahuță : În Intuneric.

⁶⁾ Vlahuță : Cugetări.

⁷⁾ Lettre à la duchesse de Castries.

⁸⁾ Eminescu : Rugăciunea unui Dac.

⁹⁾ Apropos de Leuconoé.

¹⁰⁾ M. Arland : Etapes.

Legea din 1846, pentru libera re- venire la ortodoxie și urmările ei

III

Urmând acestei porunci, preotul și prezintă
în sesiunea următoare o mărturie subscrisă de 8
locuitori din Neagra, care mărturisesc „după cu-
getul inimii cel din Iontru“ cumcă preotul din Sla-
tina cu ocazia sfințirii de către el a unei case, nu
a spus că prin slujirea sfeștaniei sale spală spur-
cata unire din casele lor, nici pe nimenea n'au si-
lit să fie neunit, nici un cuvânt rău asupra uni-
tei legi n'au vorbit. Ce noi despre acest om Popa
Iosif și feciorul său Iorga, așa adevărim cumcă în
vremea unirii n'au fost la acea scriere a deputației,
el prin alții fiind scris, că dânsul a fost în Slatina
cu plugul la arat. Și aceea încă adevărim că dânsul
preotului unit nu s'au plecat ci tot în Slatina
au umblat la Biserică, din vremea aceea a unației,
adecă de 12 ani, împreună cu cele 29 de case ce sânt
neunite, în Slatina am umblat la Biserică.¹⁾

În aceeași ședință²⁾, protopopul din Buteni,
Giulani, prezintă un nou raport, arătând că s'a
deplasat în vreo 9 comune din apropierea uniți-
lor, comunele erau : Prăjești, Buhani, Dezna, Sla-
tina, Cuiejd, Nădălbești, Susani, Nicăeri nu s'au
produs tulburări cu ocazia rugăciunilor pentru
Majestatea Sa Regele, dela Buna Vestire, pre-
cum spune solgăbirăul Inăului, nici atunci și nici
de atunci încoace. Plângerea solgăbirăului vine de
acolo că unii uniți, au și căutat să profite de acel
înalt ordin și să-i sperie. Cu toate că în modul cel
mai legal și în liniște și-a făcut demersurile pentru
revenire, i-a considerat revoluționari și turburători
de ordine publică. La acestea Consistorul deter-
mină : Adevăritățile celor 9 sate, se iau la cunoș-
tință și se vor folosi în caz de nevoie. Rapoarte
în același sens fac protopopii : Șiriei³⁾ și al Vă-
rădiei.⁴⁾

Presum se vede, publicarea — deși neofi-
cială — a legii pentru libera revenire la orto-
doxie și-a produs efectul din amândouă părțile :
poporul impilat atâta vreme, a primit-o cu entu-
ziasm, dar nici reacțiunea catolică n'a întârziat.
Ea mișcă toate pietrele : începând cu reprezen-
tantul prefecturii, cu primpretorii (solgăbirăii),
ca să o sugrume încă înainte de a se fi publicat
„oficial“ această îngăduință. Ei vor căuta să pre-
zinte ca „revoluționară și tulburătoare de ordine
publică“ orice gând și acțiune de revenire la or-
todoxie. Dar și Episcopul Raț știe să-și ia mă-

¹⁾ A. E. A. Nr. 136—1846 și Prot. ses. cons. seria 135—1846.

²⁾ Prot. ses. cons. seria 137—1846. A. E. A. Nr. 135—1846.

³⁾ A. E. A. Nr. 40—1846.

⁴⁾ A. E. A. Nr. 47—1846.

surile de prevedere trimitând anchete și observatori dintre protopopi, prin satele pricinașe.

Că teama pentru o mișcare de revenire în masă la ortodoxie a proaspeților neofiți, ajunsese până la „prea înaltele locuri“, se vede și din scrisoarea Mitropolitului Raiacici, de datul 17 Aprilie, în care după ce mulțumește Episcopului pentru râvna arătată, în îndeplinirea dispozițiilor sale, își exprimă teama ca nu cumva prin „traducerea articolelor de lege în limba română, trimisă clerului parohial, să se nască confuzii, dacă unii din aceasta ar îndrăzni să pășească la îndeplinirea lor“.

De aceea — spune el — n'ar fi fără obiect lucrul, dacă Ilustr. Voastră ar porunci Clerului parohial prin o nouă dispoziție, ca pentru obținerea uniformității, să aștepte instrucțiuni ce vor urma de aici despre aceea cum trebuie să procedeze în această privință, până atunci — așa dar — această fericită întâmplare pentru Biserica noastră s'o primim cu mulțumire sufletească. Trebuie să fim prevăzători, ca nu cumva de atâta bunătate a Regelui nerecunoscători arătându-ne, să dăm ansă la plângeri. *De altfel până ce această rezoluție regească va fi publicată, lucrul trebuie să-l moderăm astfel ca pe aceia cari ar dori să revină în sânul bisericii strămoșești, pe nesimțite și fără zgomot să-i primim, aceasta cu atât mai mult când ar fi vorba de trecerea unor comunități întregi.⁵⁾*

Intre acestea mult așteptata publicare oficială a legii pentru libera revenire la ortodoxie se împlinește în sfârșit, și Consistorul o ia la cunoștință în ședința sa din 14/26 Mai. Intimatul transmis de Consiliul locotenențial poartă Numărul 12955, data: 31 Martie 1846. Cuprinsul e același ca și în pastorală Mitropolitului, că adică „la cererea cercurilor bisericesti greco neunite, în anul curgător luna Februarie 21, Majestatea Sa s'a milostivit prea grațios ca toate acele prevăzute pentru trecerile dela religia rom. cat. la religia evanghelică, stabilite în ultima ședință dietală din 1844, legea 3-a paragraful 5 până la 11, să le întindă și peste confesiunea ortodoxă.⁶⁾

Consiliul hotărăște ca această îngăduință să se circuleze în limba română clerului parohial, și să se consemneze în scris în Protocol. Episcopul adaugă că și din partea Mitropolitului a primit înștiințarea să aibă grije ca preoțimea să nu abuzeze de această îngăduință.⁷⁾ Toate acestea s'au și trimis prin circulara Episcopului din 24 Aprilie. Prin această circulară Episcopul atrage atenția preoțimii ca „în lucrul acesta nou din privința că pot greși să nu se sloboadă, ci până va

urma îndreptarea cum să se facă în toate eparhiile într'un chip primirea, pe cei ce voesc a trece, protopresbiterii săi, ca aceștia să-i știe întru așteptare până la alte urmări.“⁸⁾

Acum se naște o altă întrebare: ce se întâmplă cu cei ce au făcut forme de revenire, înainte de publicarea oficială a legii?

În aceeași ședință⁹⁾ Episcopul face cunoscut că, înaintea preoților noștri s'au prezentat multe persoane cu atestate din care se poate constata că s'au făcut formele de trecere, înainte ca acest ordin să se fi circulat prin județe. Aceste cazuri au fost semnalate și Mitropolitului și i s'a cerut părerea. Mitropolitul prin scrisoarea sa din 30 Aprilie, a răspuns, că deși aceste persoane au făcut pregătirile pentru revenire, înainte de publicarea legii, fapta lor ca izvorată din inimă bună de bună credință, poate sta sus, de bună seamă de parte să fie de noi orice încercare de ademenire sau provocare în orice chip.¹⁰⁾

Cât despre felul în care se vor primi cei ce vin în legea ortodoxă, dispoziția dată în 25 crt. ca aceștia să se anunțe întotdeauna protopopilor respectivi se anulează, deoarece sarcina aceasta, după lege, revine preoților parohi.

Și cum o mică socoteală: legea era dată de Monarh cu data de 21 Februarie, Consiliul Locotenențial o publică în 31 Martie pentru ca Episcopia Aradului să o primească la 1 Mai, iar Comitatul Aradului abia în 30 Iunie.¹¹⁾

Câtă întârziere, mai ales dacă se compară cu graba cu care se lucra în hârtiile pentru promovarea unirei!

Pr. Gh. Lițiu

Cărți și Reviste

Preot Demian Tudor: JERTFA LAUDEL. Predici liturgice pentru toate Duminecile de peste an. Diecezana, Arad, 1945, pag. 345 lei 600.

Viața duhovnicească a eparhiei Aradului, lucrul în ogorul Domnului, a înregistrat la începutul acestui an un fapt însemnat, fapt cu proporții de eveniment, o biruință în lupta ce se duce aci pentru o cât mai vie, mai intensă trăire creștină, anume apariția de sub teacurile tipografiei eparhiale — Diecezana — a volumului de predici liturgice „Jertfa laudei“ datorită osârdiei autorului ei, preotul Demian Tudor.

„Jertfa Laudei“ nu este o carte care să se preteze a fi rezumată; ea nu poate fi prețuită la justa și meritata-i valoare decât cetită în întregime; de

⁵⁾ A. E. A. Nr. 57—1846.

⁶⁾ Prot. ses. cons. seria 109—1846.

⁷⁾ Prot. ses. cons. seria 110—1846.

⁸⁾ Prot. circ. par. Arad p. 286.

⁹⁾ Prot. ses. cons. seria 111—1846.

¹⁰⁾ A. E. A. Nr. ad. 111—1846.

¹¹⁾ Prot. circ. par. Arad p. 288.

aceea vom reda aci pe scurt și cât mai schematic numai complexul problemelor puse și competent deslegate prin cele 52 de predici în cuprinsul a 345 pagini.

În fruntea volumului stă prefața scrisă de P. S. Sa Episcopul Andrei al Aradului și un cuvânt al autorului, care explică rostul și importanța acestui ciclu de predici.

După lectura cărții apare evident faptul că întreg cuprinsul ei a fost orientat în jurul a trei capitole mari, a trei grupe fundamentale de idei :

I. Noțiunea cultului divin, pag. 1—23, în patru predici se tratează următoarele probleme: definiția, formele, originea, dezvoltarea, Sf. Liturghie — punct central, rostul și însemnătatea cultului divin.

II. Condițiunile săvârșirii cultului divin, pag. 24—182, 18 predici tratând despre: lăcașuri pentru cult, persoane încredințate cu săvârșirea cultului, zile și date anumite pentru săvârșirea actelor de cult, obiecte și mijloace necesare cultului, servicii dumnezeiești publice pregătitoare pentru Sf. Liturghie.

III. Centrul cultului divin — Sf. Liturghie, pag. 183—330 în 24 predici vorbind despre: Sf. Liturghie ortodoxă, felurile ei, părțile Sf. Liturghii: Proskomidia, Liturghia catehumenilor, Liturghia credincioșilor — fiecare cu momentele ei esențiale și binefacerile Sf. Liturghii.

Fiecare dintre predicile păr. D. Tudor cuprind și dezbate câte o problemă în întregime, fără a depăși totuși spațiul a 5—6 pagini.

Ideile tratate în întreg cuprinsul volumului sunt în mod exclusiv toate numai din domeniul liturgic așa că autorul ne dă un ciclu de predici liturgice pentru duminicile unui an întreg.

În cele 52 de predici Păr. D. Tudor expune, mai puțin câteva capitole, materialul cerut de către problemele unui curs complet de liturgică ortodoxă, mijlocind cetitorului cunoașterea limpede și sistematică, a unui important capitol al vieții creștine, înțelegerea cultului dumnezeiesc în felurile sale manifestări.

Unii dintre cei prea strâns legați de legile și formele omiletice vor fi înclinați a vedea în „Jertfa Laudei“ nu un volum de predici în înțelesul strict al cuvântului, ci mai degrabă o culegere sistematică de schițe de predici și-i vor face o vină din felul cum autorul a intitulat cartea sau din felul cum a lucrat, deoarece puține dintre predicile păr. Tudor îndeplinesc cerințele omiletice, mai ales în ceea ce privește condițiile de tehnică, de formă.

Faptul acesta își are însă explicația lui. După cum mărturisește autorul în al său cuvânt volumul de față cuprinde predicile întocmite și publicate în fiecare săptămână a anului 1944 în org. nul oficial al Episcopiei Aradului „Biserica și Școala“ la rubrica „Despre ce să predicăm“.

Rubrica aceasta o binecuvântată noutate care

se leagă de numele P. S. Sale Parintelui Episcop Dr. Andrei Magieru, s'a inaugurat cu câțiva ani în urmă împlinind un important rost acela de a pune la dispoziția preoților, săptămânal, material sistematizat pentru predică, pe care aceștia apoi aveau a-l prelucra fiecare după posibilitate, astfel ca în timpul Sf. Liturghii din Duminică și sărbători nici un amvon de pe cuprinsul eparhiei Aradului să nu rămână mut.

Scopul inițial pentru care au fost scrise și condițiile tehnice care le-a oferit „Biserica și Școala“ pentru publicare, ne explică procedeul părintelui Tudor, arătându-ne că dacă anumite reguli de omiletică au fost sacrificate, aceasta s'a făcut din necesitate, iar autorul în situația dată a ales cele mai potrivite mijloace de lucru dintre cele ce-i stăteau la îndemână.

Liturgica oferă material bogat și prilej mare pentru predică și cu toate acestea un ciclu complet de predici liturgice nu cunoaște literatura noastră teologică. Predica liturgică chiar este o raritate la noi. Realizarea unui ciclu complet de predici cu cuprins liturgic este o fericită inovație ce se leagă de strădania și numele păr. Demian Tudor. Păr. D. Tudor a călcat un drum nebătătorit și meritul de a fi făcut din „Jertfa Laudei“ o călăuză prețioasă în domeniul liturgic este deci cu atât mai mare.

Predica cu cuprins liturgic este o încercare grea, la reușita ei se cere multă iscusință, o mare sensibilitate, un deosebit simț de pătrundere, o aleasă capacitate de trăire duhovnicească și mai cu seamă un suflet cu rezonanțe creștine care să înțeleagă și să trăiască, să poată face și pe alții să înțeleagă și să guste măreția și frumusețea cultului divin ortodox, să redea cu căldură și intensitate întreg tragismul dramatic jertfe trăită de Iisus pentru mântuirea oamenilor, jertfă reîmprospătată continuu în cultul dumnezeiesc.

Fără a reda căldura, frumusețea și mireasma duhovnicească a serviciilor divine, predica liturgică rămâne o prelegere stearpă, vorbă'n vânt sau literă moartă. Ținând seama de toate acestea trebuie să recunoaștem că păr. D. Tudor n'a avut de îndeplinit o sarcină ușoară.

„Jertfa Laudei“ cuprinde o tălmăcire precisă a actelor noastre de cult, face cunoscută nebănuita frumusețe și profunda spiritualitate a sfintelor slujbe ortodoxe. Prin concentrarea participării active a tuturor credincioșilor la desfășurarea momentelor serviciilor dumnezeiești, ni-se arată transfigurarea unei vieți creștine scaldată în dogoarea harului divin și mirezmuită de contactul intim cu Făcătorul ei, Dumnezeu.

În „Jertfa Laudei“ nu vom găsi parafrază moralizatoare, dar vom întâlni la tot pasul adevăruri înveștămate în haina aleasă a simplității, apropiindu-se de mireasma cărților vechi de slujbă divină, dând cetitorului o cunoaștere temeinică a cultului

ortodox în toată complexitatea lui. Semnificația simbolică și reală a Sf. Liturghii și a tuturor manifestărilor cultului ortodox este în așa fel tâlcuită în cartea părintelui D. Tudor, încât prilejuieste oricărui creștin înțelegerea lor deplină, condiție esențială a trăirii integrale creștine.

Păr. D. Tudor a făcut din „Jertfa Laudei“ un impresionant și convingător argument pentru înțelegerea, prețuirea și mai ales trăirea dumnezeieștilor slujbe ale cultului ortodox, pe care le-a privit, studiat și redat cu dragoste, simplitate și pietate de adevărat creștin.

Pe lângă meritul de a fi realizat un gând nou, îndrăzneț, cartea părintelui Tudor are, prin cuprinsul său, meritul incontestabil al unei stricte actualități. Apare într'un moment cum nu se poate mai potrivit. A face cunoscute și apreciate valorile creștine, în cercuri cât mai largi, este o acțiune nespuse de binevenită astăzi, când asistăm la verificarea forțelor directoare ale lumii, dintre cari creștinismul trebuie să fie pe primul plan. O apropiere, un atașament călduros de Biserică, o trăire creștinească intensă sunt necesitățile imperioase ale clipelor de față. Aceste țeluri înalte le slujește cartea părintelui Tudor. Înlesnind cercetătorilor sfintelor slujbe o cunoaștere și o înțelegere aprofundată a acestora, ne determină la o participare vie, activă, la manifestările de cult. Făcând cunoscute frumsețile și rosturile mântuitoare a serviciilor dumnezeiești în masse largi, determină pe cei înstrăinați de Biserică să-și părăsească rezerva și să se apropie de Casa Domnului, să intre în contact intim cu Dumnezeu. Rezultatul este și pentru unii și pentru alții un belșug de roade creștinești, o reînviere, o fortificare a vieții duhovnicești, fapt care a fost și este dezideratul scump și de totdeauna al Bisericii.

Prof. I. Ageu

REVISTA TEOLOGICĂ. Sibiu. Anul XXXV Nr. 3-4, Martie-Aprilie 1945.

Am mărturisit nu odată în coloanele acestei reviste admirația ce o avem față de activitatea prodigioasă și multilaterala pe care grupul de elită al preoțimii ardeleni o desfășoară cu atâta entuziasm în centrul Mitropoliei noastre. Am făcut-o aceasta întotdeauna cu dintr'un spirit de oportunitate, sau dintr'o subevaluare intenționată a celorlalte centre de spiritualitate ortodoxă de dincoace de munți, ci din convingerea nedesmințită pe care ne-o infiltrează mereu în suflete, tot ceea ce se face și se lucrează în Sibiul nostru ortodox. Nu negăm apoi că toată această activitate poartă în sine timbrul personalității Întâistătătorului: a a I. P. S. Mitropolit Dr. Nicolae Bălan. I. P. S. Sa a a știut să adune și să înmănuncheze în jurul I. P. S. Sale elemente de o valoare incontestabilă în publicistica și știința noastră teologică și nu odată a adus sacrificii personale pentru atenta și buna lor pregătire.

Din strădania acestui mănunchi de condeieri dirijat de I. P. S. Mitropolit apare și prețioasa „Revista Teologică“ pe care o prezentăm aici cetitorilor noștri. De o prestanță științifică neegalată la noi și de o actualitate mereu crescândă, această revistă ne cucerește și ne înalță sufletește, oricâteori zăbovim asupra cuprinsului ei documentat și bine încheiat

Numărul ultim apărut pe lunile Martie-Aprilie a. c. cuprinde o seamă de articole și studii de o importanță deosebită. În fruntea lor. Părintele Prof. Dr. Grigorie T. Marcu, Directorul revistei, semnează un articol intitulat: „Aceaș luptă dreaptă“, în care atrage atenția preoțimii asupra luptei ce o va avea de purtat, în urma nouilor legiuri, cu sectele religioase. Această luptă va trebui „s'o poarte cu iubire și cu toate armele duhovnicești, cari nu vatămă niciodată libertatea și demnitatea deapropelui“. Părintele conf. Dumitru Calugăr semnează o luminoasă „Introducere la o catehetică ortodoxă ce va să vie“ în care sintetizează trăsăturile de bază ale disciplinei pe care P. C. Sa o predă la Academia Teologică „Andreiană“. Părintele consilier Aurel Nanu semnează un important studiu despre „Preoțimea în epoca prenatală a Statului Transilvan“, în cuprinsul căruia face judicioase aprecieri asupra activității preoțimii între anii 500 a. Hr. și sec. IX d. Hr. În studiul intitulat: „Ex oriente lux“. Dl. prof. Dr. Milan P. Șesan, dela Facultatea de Teologie din Iași (Suceava), întemeiat pe o sume lenie de isvoare apusene, scoate în evidență influența neîncetată pe care Răsăritul ortodox a exercitat o asupra Apusului, chiar și în timpuri când imperiul bizantin era decadent. Părintele prof. Nicolae Mladin publică apoi o minunată conferință despre „Martirii Ortodoxiei“, după care Părintele consilier i. p. Dr. Sebastian Stanca, în studiul „Metamorfoze în nomenclatura preoților români din Ardeal“, se ocupă de evoluția numelor de familie la preoții români din Ardeal, cari nu odată, din cauza vitregei stăpâniri, și au schimbat până și numele de familie, în nădejdea unor zile mai bune. Dl. Prof. Ștefan Bezdechi publică în continuare studiul Dsale despre „Sf. Ioan Gură de Aur și Platon“, infățișându ne de astălată felul cum judeca acest părinte bisericesc pe marele filosof al antichității.

În afară de aceste prețioase articole și studii, revista mai cuprinde în editorialul său obișnuitele și interesante rubrici „Atitudini“, „Mișcarea literară“, „Cronică“ și „Note și informații“, toate scrise cu aceeaș prestanță de până aci. Dată fiind această bogăție de cuprins recomandăm „Revista Teologică“ și de astădată cu aceeaș căldură cetitorilor noștri.

T.

Informațiuni

= P. C. PĂRINTE GALA GALACTION LA ARAD. În ziua de 17 Mai a. c. a sosit în Arad P. C. Părinte profesor Dr. Grigorie Pișculescu (Gala Galaction) dela Facultatea de Teologie din București. Prea Cucerencia Sa a fost invitat de organizația locală a Uniunii patrioților și pe tot timpul șederii la Arad a fost oaspele P. S. Părinte Episcop Andrei.

În după amiaza zilei de 19 Mai a. c. înaltul oaspe a fost sărbătorit în sala mare a Palatului

Cultural, de față fiind P. S. Părinte Episcop Andrei, Dl. I. Pălincăș, primarul orașului și un însemnat număr de admiratori. Din acest prilej festiv au vorbit Dl. C. Dogaru, inspector școlar, Prof. S. Anca, Prof. A. Suciș și Prot. Viorel Mișuțiu, elogiind omul, opera și activitatea științifică a celui sărbătorit. Tuturor le-a răspuns la sfârșit sărbătoritul, exprimându-și convingerile democratice de care este animat în lucrările P. C. Sale încă din tinerețe.

Duminea 20 Mai a. c. Părintele profesor a s'ujit, împreună cu un sobor de preoți, sf. Liturghie în biserica Catedrală, la sfârșitul căreia a și predicat despre „Pacea adevărată”. Fără credință, dragoste și nădejde, spunea P. C. Părinte, nu poate fi pace adevărată și durabilă în lume. Ia după amiaza aceleași zile înaltul oaspe a conferențiat în sala mare a Palatului Cultural dezvoltând subiectul: „Obârșiile biblice ale democrației”. Frumoasa conferință a fost ascultată și aplaudată de un public foarte numeros, care în acest chip a avut prilejul să se convingă de spiritul democratic ce stă la temelie Bisericii lui Hristos.

= O DELEGAȚIE A BISERICII ORTODOXE RUSE se află de mai multe zile în țara noastră. În ziua de 20 Mai a. c. această delegație a oficiat cu binecuvântarea I. P. S. Patriarh Nicodim sf. Liturghie în biserica sf. Spiridon Nou din București. Delegații au fost asistați de personalul român al Bisericii și de clericii dela Patriarhie. Sf. slujbă a fost oficiată atât în limba rusă, cât și în cea română, evidențindu-se în acest chip dragostea frățească și unirea deplină între bisericile ortodoxe surori.

= INTR' O DECLARAȚIE FĂCUTĂ UNUI REDACTOR AL ZIARULUI LUMINA I. P. S. Mitropolit Dr. Irineu Mihăilescu al Moldovei a spus următoarele cu privire la democratizarea Bisericii:

„Biserica este prin definiție democratică și a vorbi despre o democratizare a Bisericii nu poate în bună logică însemna altceva decât o revenire a noastră, a tuturor, la însăși doctrina și duhul dintru început al Bisericii, în ipoteza că ne-am fi îndepărtat de acest duh. Ca învățătură însă nu ne-am îndepărtat, iar abaterile trebuiesc luate în cercetare dela caz la caz. Democratizare va echivala astfel cu o aducere o oamenilor, nu a Bisericii, la simțul doctrinar al începutului”.

Intrebat asupra felului cum trebuie să se exercite autoritatea în Biserică, I. P. S. Sa a spus: „Ierarhia superioară este aceia care concentrează în mână autoritatea, însă această autoritate, intrucât se exprimă prin oameni, pentru a nu fi

abuzivă, este îngrădită de ordinea de drept a Bisericii formulată în canoane. Ierarhul nu este și nu trebuie să fie în concepția scripturii și a tradiției bisericești un tiran ci un investit de Dumnezeu cu putere de a traduce în fapt ordinea de drept a Bisericii. Repet: nu ordinea voită de el, ci a Bisericii.

In ceiace privește volumul prerogativelor ce cad în atribuția Episcopului, acestea în interesul bunei funcționări a înstituiției noastre, trebuie să fie de natură strict spirituală. Numai astfel ierarhia e scoasă din vâltoarea temporalului putându-se dedica problemelor spirituale...”

= IN ZIUA DE 21 MAI A. C. LICEUL DE FETE ELENA GHIBA BIRTA DIN ARAD și-a comemorat patroana printr'un parastas oficiat la capela „Sf. Dumitru” din Arad-Pârneava. Înainte de parastas elevetele au participat, împreună cu corpul didactic, la slujba sf. Liturghii la care au dat răspunsurile sub conducerea Dș. prof. E. Papp. Despre însemnătatea zilei a cuvântat Părintele coasilier Caius Turicu.

= CUCERNICII FRĂȚI PREOȚI cari doresc să adere la Uniunea preoților democrați, Secția Arad, sunt rugați să-și trimită pe viitor adeziunile lor pe adresa Păr. președinte Prot. Viorel Mișuțiu, str. Gojdu 2.

Școala de Duminecă

22. Program pentru Duminecă 3 Iunie 1945.

1. *Rugăciune*: Invierea lui Hristos văzând...

2. *Cântare comună*: Ingerul a strigat. (70. Cânt. rel. pg. 32).

3-4. *Cetirea Evanghellei*: (Ioan 4, 5-42) și *Apostolului zilei* (Fapt. Ap. 11, 19-30) cu tâlcuire.

5. *Cântare comună*: Suitu-s'a Dumnezeu... (70. Cânt. rel. pg. 38).

6. *Cetire din V. T.*: Moartea lui Avesalom. (II. Impăr. c. 18).

7. *Povește morale*: Valdad socotește pe Iov între cei fărădelege. (Iov c. 18).

8. *Intercalări*: (Poezii rel. etc.).

9. *Cântare comună*: Înălțatu-te-ai întru mărire. (70. Cânt. rel. pg. 37).

10. *Rugăciune*: Adu-ți aminte, Doamne... (Liturghier pg. 104). A.

CETIȚI CU DRAG ȘI RĂSPANDIȚI ÎN CÂT MAI MULTE FAMILII „CALEA MANTUIRII”. CUVANTUL ADEVĂRULUI CRĂȘTIN.